

## Emocionální inteligence a prosociální chování v dispozičním paradigmatu

## Emotional intelligence and prosocial behaviour in dispositional paradigm

Zdeněk Mlčák<sup>1\*</sup>, Daniel Cabák<sup>1</sup>, Klára Nečekalová<sup>1</sup>

<sup>1</sup>*Katedra psychologie, Filozofická fakulta, Ostravská univerzita*

---

### Abstrakt

Tato studie stručně informuje o základních teoretických aspektech emocionální inteligence a prosociálního chování. Zaměřuje se na popis koncepce emocionální inteligence, kterou vypracoval K. V. Petrides, a na koncepci prosociální osobnosti, kterou navrhl L. A. Penner. Empirické šetření uvedené v této studii je replikací výzkumu, který v roce 2014 uskutečnili indiští autoři L. K. Jena, P. Bhattacharya, L. Hati, D. Ghosh, D. a M. Panda, a to s určitými odlišnostmi. Cílem studie je ověřit, zda mezi rysovou emocionální inteligencí a prosociální osobností a jejími facetami existují významná pozitivní spojení a průkazné kauzální vztahy. Na rozdíl od plných verzí psychodiagnostických metod byly v tomto výzkumu administrovány pouze jejich krátké verze. V této studii byly využity 30 položková Baterie prosociální osobnosti a 30 položkový Dotazník rysové emocionální inteligence pro adolescenty a dospělé, a to nikoliv u souboru studentů technických oborů, jak tomu bylo v indické studii, ale u souboru studentů psychologie na Filozofické fakultě Ostravské univerzity (N = 116). Výzkumné výsledky potvrdily řadu podobných spojení mezi dimenzemi rysové emocionální inteligence a dispozičními dimenzemi prosociálního chování u původní i domácí studie. V domácí studii se potvrdilo, že nejen studenti technických oborů, ale také studenti psychologie s vyšší úrovní rysové inteligence inklinují k vyšší úrovni prosociální osobnosti. V domácí studii bylo navíc zjištěno, že úroveň rysové emocionální inteligence signifikantně predikuje úroveň obou faktorů prosociální osobnosti, tj. empatie orientované na druhé či prospěšnosti. Tyto předběžné výsledky je potřebné validizovat dalším systematickým zkoumáním nejen u reprezentativních souborů, ale také u speciálních souborů respondentů, např. z pomáhajících profesí.

*Klíčová slova:* emocionální inteligence, rysové prosociální chování, prosociální osobnost

### Abstract

This study briefly refers to the basic theoretical aspects of emotional intelligence and pro-social behaviour. It focuses on the description of the concept of emotional intelligence elaborated

---

\* Korespondenční autor: doc. Doc. PhDr. Zdeněk Mlčák, Ph.D., Katedra psychologie, Filozofická fakulta, Ostravská univerzita, Reální 3, 701 03 Ostrava  
E-mail: zdenek.mlcak@osu.cz

by K. V. Petrides, and on the concept of prosocial personality proposed by L. A. Penner. With particular differences, the empirical research mentioned in this study is a replication of the study carried out by Indian authors L. K. Jena, P. Bhattacharya, L. Hati, D. Ghosh and M. Panda in 2014. The aim of this study is to verify, whether there are significant positive connections and valid causal relations between trait emotional intelligence and prosocial personality and its facets. In contrast to the full versions of psychology diagnostic methods used in the original study, its short versions were applied in this study. Unlike with the group of Engineering students in Indian study, the test of 30-items Prosocial personality and the Questionnaire of 30-items Trait Emotional Intelligence for Adolescents and Adults were used with the group of Czech students of Psychology of Faculty of Arts at University of Ostrava (N = 116). The research findings suggest many similar links between the trait dimensions of emotional intelligence and the dispositional dimensions of prosocial personality in both the original and the national study. The national study has proved that not only students of Engineering tend to have higher level of prosocial personality, but also do the psychology students with higher level of trait emotional intelligence tend to have it. In addition it was found in the national study that the level of trait emotional intelligence significantly predicts both factors of prosocial personality, i. e. empathy focused on others and charity. These preliminary findings are necessary to validate by further methodical research into both representative samples of respondents and other specific samples of respondents, e.g. helping professions.

*Keywords:* emotional intelligence, traits, prosocial behavior, prosocial personality

---

## Úvod

Mezi různými autory existuje poměrně jasně deklarovaná shoda, že k základním osob-nostním předpokladům pro úspěšný výkon profese psychologa v praxi je potřebná vyšší míra emocionální inteligence. Současně se také, spíše však implicitně předpokládá, že by psycho-logové měli být ke své práci osobnostně disponováni určitou úrovní prosociálního chování.

Přehled dosavadní odborné literatury však signalizuje, že vztahy mezi emocionální inteligencí a prosociálním chováním nejsou dostatečně teoreticky ani empiricky prozkoumány. Tento příspěvek se pokouší identifikovat některé, zejména empirické vztahy mezi těmito psychologickými konstrukty a jejich dílčími komponentami, a to u budoucích psychologů, tj. u studentů psychologie.

### *Emocionální inteligence a prosociální chování*

Emocionální inteligence reprezentuje v současné psychologii konstrukt s relativně krátkou, avšak poměrně pestrou a současně i kontroverzní historií, v jejímž průběhu je stále soustavně hledána její vědecky přijatelná definice a adekvátní konceptualizace. Bez ohledu na tyto problémy se však autoři shodují, že se jedná o konstrukt, který dokáže poměrně dobrým způsobem predikovat úspěch v podstatně širším spektru oblastí lidské činnosti, než to dovolují tradiční, kognitivní pojetí inteligence (pro přehled viz např. Schulze & Roberts, 2005).

Některé koncepce vymezují emocionální inteligenci jako soubor poměrně různorodých osobnostních charakteristik. Příkladem takového pojetí může být smíšený model, který vypracovali P. Salovey a J. D. Mayer (1990). Tito autoři emocionální inteligenci původně chápali jako vzájemně provázaný soubor charakteristik jedince, které ovlivňují kvalitu reflexe emocionálního prožívání vlastní osoby i druhých lidí a které mají současně vliv na úroveň jeho kognitivních i motivačních procesů. Domnívali se, že emoční inteligenci tvoří charakteristiky osobnosti, které se vztahují k procesům hodnocení emocí, jejich exprese, regulace, kontrole a k procesům jejich adaptivního využití. Předpokládali, že se tyto charakteristiky uplatňují v procesech, jež se vztahují nejen k vlastní osobě, ale i k druhým lidem.

Jiným příkladem smíšeného pojetí emocionální inteligence, je model, který vypracoval R. Bar-On (1997). Tento autor emocionální inteligenci chápal jako soubor velmi různorodých osobnostních charakteristik, včetně nekognitivních a neemočních konstruktů. Základními součástmi tohoto modelu jsou 1) intrapersonální dovednosti, 2) interpersonální dovednosti, 3) adaptabilita, 4) zvládání stresu a 5) obecná nálada.

Některé koncepce emocionální inteligence však pojímají tento konstrukt jako kognitivně emoční schopnost, která umožňuje vnímat, regulovat a adaptivně využívat emoce v životě člověka a kterou je možné zjišťovat prostřednictvím výkonových testů. Příkladem takové koncepce může být pozdější pojetí, které vypracovali P. Salovey a J. D. Mayer (1997). Ve svém přepracovaném modelu tito autoři vymezují emoční inteligenci důsledně jako soubor emočních schopností, které ovlivňují efektivitu vnímání, hodnocení a exprese emocí, emoční podpory myšlení a porozumění emocím. Na základě tohoto modelu vyvinul J. D. Mayer se svými spolupracovníky (Mayer et al., 1999) také odpovídající psychodiagnostickou Škálu multifaktorové emocionální inteligence (Multifactor Emotional Intelligence Scale, MEIS).

Předložená studie teoreticky vychází z modelu rysové emocionální inteligence K. V. Petridese (Petrides & Furnham, 2001; Petrides et al., 2007, 2009, 2001) V rámci tohoto modelu je emocionální inteligence definována jako relativně stabilní osobnostní rys, který ovlivňuje styl prožívání a chování člověka v mnoha životních situacích a který lze také diagnostikovat za pomoci aplikace osobnostních dotazníků. Emocionální inteligenci v tomto pojetí tvoří čtyři základní faktory, které sdružují třináct dimenzí. Dvě další dimenze jsou v tomto modelu považovány za samostatné a netvoří žádný společný faktor. Každá z dimenzí reprezentuje osobnostní proměnnou, jejíž hodnota může u lidí různě variovat.

Model rysové emocionální inteligence K. V. Petridese spolu se zevrubnou charakteristikou všech faktorů a dimenzí podali L. Kaliská a E. Nábělková (2015). Pro potřeby této studie však postačí uvést pouze jeho redukovanou podobu, která je obsažena v tabulce č. 1.

Tab. č. 1 Model rysové emocionální inteligence K. V. Petridese a jeho spolupracovníků

Faktor	Dimenze	Stručná charakteristika dimenzí
<b>Emocionalita</b>	Percepce emocí	Vnímání, rozlišování a hodnocení emocionálních projevů u sebe i u druhých.
	Exprese emocí	Vyjadřování, přiměřenost a kontrola vlastních emocí v kontaktu s lidmi.
	Rysová empatie	Vcítění, porozumění prožívání a chování druhých lidí.
	Vztahová kompetence	Emocionální vazba a kvalita vztahů s druhými blízkými osobami.
<b>Sociabilita</b>	Management emocí	Schopnost adaptivně ovlivňovat a zvládat emoce druhých lidí.
	Asertivita	Zdravé, otevřené a přiměřené sebeprosazování vlastní osoby.
	Sociální uvědomění	Společenská vnímavost, citlivost, adaptivita a úroveň obratnosti v interakcích s druhými.
<b>Osobní pohoda</b>	Optimismus	Prožívání osobní pohody a pozitivních životních očekávání.
	Rysové štěstí	Prožívání pozitivních přítomných emocionálních stavů.
	Sebeúcta	Globální hodnocení vlastní osoby a úroveň sebedůvěry.
<b>Sebekontrola</b>	Zvládání stresu	Efektivita v procesu vyrovnávání se zátěžovými situacemi.
	Impulzivita	Vznik a kontrola náhlých pohnutek, svědomitost a plánovitost při různých činnostech.
	Regulace emocí	Kontrola a usměrňování vlastního emocionálního prožívání v různých časových perspektivách.
-	Adaptabilita	Flexibilita v různých životních oblastech a styl přizpůsobování se životním změnám.
-	Sebemotivace	Motivace k výkonu, která vychází z vnitřních zdrojů.

Také v oblasti prosociálního chování se hledá jeho vyhovující definice a obecně přijímaná a konzistentní konceptualizace. Typická je také existence paralelních a poměrně málo propojených teorií a modelů tohoto fenoménu.

Pro potřeby této studie je možné prosociální chování spolu s H. W. Bierhoffem (2002, 2006) vymezit jako konstrukt, jehož podstatou je svobodně zvolená činnost jedince, jejímž cílem je zlepšit situaci druhé osoby, ať už je motivována egoistickými, altruistickými motivy či jejich kombinací.

V první fázi studia prosociálního chování, která probíhala zejména v 70. a 80. letech minulého století, byl silně přeceňován vliv situačních faktorů, které ovlivňují prosociální chování, a to

zejména v naléhavých, nouzových situacích. Teprve v následné etapě jeho další teoretické a empirické zkoumání prokázalo, že prosociální chování v běžných životních situacích je podmíněno také dispozičními, rysovými faktory. Tato skutečnost se potvrdila zejména při studiu dobrovolnického chování (podrobněji viz Mlčák, 2010; Mlčák & Zášková, 2013). V současné etapě výzkumu prosociálního chování se začíná zkoumat také interakce situačních a dispozičních faktorů. Např. W. G. Graziano a M. M. Habashi (2014) vysvětlují prosociální osobnost modelem, v jehož rámci na osobnost působí situační proměnné, které přecházejí přes kognitivní, emocionální a behaviorální filtr dílčích prosociálních proměnných, jež se podílejí na konstituování konstruktů vyšší úrovně, označovaného jako prosociální osobnost.

V této studii bylo využito pojetí prosociální osobnosti L. A. Pennera (Schroeder, Penner et al., 1995, s. 171), který tento konstrukt definuje jako „soubor vlastností, které predisponují osobu k prospěšným a prosociálním myšlenkám a činům“. Tento soubor vlastností se vyznačuje dostatečnou časovou i transsituační stabilitou a projevuje se tendencí „myslet na blaho a práva druhých lidí, prožívat zájem a empatii k lidem a jednat způsobem, který jim přináší prospěch“ (Penner & Finkelstein, 1998, s. 526).

Empiricky vymezuje L. A. Penner a jeho kolegové (Penner et al., 1995) prosociální osobnost jako soubor sedmi korelujících rysů, které byly získány metodou faktorové analýzy výsledků, dosažených aplikací jejich Baterie prosociální osobnosti (Prosocial Personality Battery). Tyto rysy tvoří dva nezávislé faktory, tj. empatii orientovanou na druhé, jejímž obsahem jsou prosociální myšlenky a pocity a prospěšnost (ochota pomáhat), která je dána historií faktického pomáhání daného jedince. Tyto faktory a rysy pokrývají kognitivní, emocionální i behaviorální oblast osobnosti. V redukované podobě je možné jejich model vyjádřit pomocí tabulky č. 2.

**Tab. č. 2 Model prosociální osobnosti L. A. Pennera a jeho spolupracovníků**

Faktor	Dimenze	Stručná charakteristika dimenzí
Empatie orientovaná na druhé	Sociální odpovědnost	Přebírat odpovědnost za důsledky činů druhých.
	Empatický zájem	Prožívat starosti, soucit, obavy a zájem o druhé osoby, které se ocitly v nepříznivé situaci.
	Přijímání perspektivy	Spontánně přijímat kognitivní psychologické hledisko jiné osoby.
	Na druhé orientované usuzování	Zaměřovat se při morálním rozhodování na nejlepší zájmy ostatních lidí.
Prospěšnost (ochota pomáhat)	Vzájemné morální usuzování	Považovat při morálním rozhodování za nejlepší řešení takové, které přihlíží k zájmu všech zúčastněných stran.
	Osobní distres	Prožívat starosti, úzkost a neklid spolu s osobou, která se ocitla v nepříjemné interpersonální situaci.
	Altruismus uváděný subjektem	Pomáhat druhým v reálných životních situacích.

L. K. Jena s kolektivem autorů (viz Jena, Bhattacharya, Hati, Ghosh, & Panda, 2014) uvádí přehled studií, které zkoumaly vztah emocionální inteligence a prosociálního chování. V některých studiích se ukázalo, že oba konstrukty, chápané v rysovém pojetí jsou spojeny prostřednictvím empatie. V dalších studiích byl potvrzen významný vztah mezi emocionální inteligencí a prosociálním chováním a v některých dalších studiích bylo zjištěno, že emocionální chování je moderátorem mezi morální identitou člověka a jeho prosociálním chováním. Podle výše uvedených autorů je možné se také setkat se studiemi, které předpokládají, že vyšší úroveň emocionální inteligence predikuje prosociální a nižší úroveň antisociálního chování.

## Výzkumný cíl

Záměrem prezentované replikační studie je ověřit, zda mezi rysovým pojetím emocionální inteligence a rysovým pojetím prosociálního chování existují vztahy, které byly zjištěny v předchozí zahraniční studii, jež realizovali L. K. Jena, P. Bhattacharya, L. Hati, D. Ghosh, D., a M. Panda (2014). V rámci tohoto záměru byly specifikovány, stejně jako v uvedené studii, dva dílčí cíle.

C1: Zjistit, zda mezi emocionální inteligencí a prosociální osobností v rysovém pojetí a jejich vyčleněnými faktory či dimenzemi existují významné pozitivní asociace.

C2: Zjistit, zda mezi emocionální inteligencí a prosociální osobností v rysovém pojetí a jejich vyčleněnými faktory či dimenzemi existují významné kauzální vztahy.

V rámci cíle C2 bylo účelem této replikační studie prověřit platnost konceptuálního modelu, který vychází z premisy, že rysová emocionální inteligence a její faktory mají kauzální vliv na oba faktory prosociální osobnosti.

## Metodika

### *Výzkumné metody*

V rámci domácího výzkumu byl využit český překlad Dotazníku rysové emocionální inteligence pro adolescenty a dospělé (Trait Emotional Intelligence Questionnaire - Short form, TEIQue-SF), který vychází z výše popsaného modelu emocionální inteligence K. V. Petridese a jeho spolupracovníků. Česká verze vznikla překladem slovenské verze tohoto dotazníku, který adaptovali L. Kaliská, E. Nábělková a V. Salbot (2015). Autoři slovenské verze referují o jeho dobrých psychometrických vlastnostech a uvádějí také orientační slovenské percentilové normy. Zmíněný dotazník obsahuje celkem 30 položek, které respondenti hodnotí na sedmibodové škále, a to od úplného nesouhlasu až po úplný souhlas.

Druhou ve výzkumu aplikovanou metodou byla zkrácená forma Baterie prosociální osobnosti (Prosocial Personality Battery, PSB), sestavená kolektivem autorů, vedeným L. A. Pennerem (Penner, Fritzsche et al., 1995). Tento dotazník měří různé osobnostní dispozice, které se projevují formou prosociálních myšlenek, pocitů a chování. Struktura dotazníku, který obsahuje 30 položek, odpovídá modelu prosociální osobnosti L. A. Pennera a sedmi dimenzím, či subškálám, které



byly popsány v teoretické části této studie. Baterie prosociální osobnosti byla využita v řadě dřívějších českých výzkumných projektů (viz např. Zášková, Mlčák, 2009). Respondentům je při administraci této metody nabídnuto celkem 30 výroků a jejich úkolem je posoudit, do jaké míry vystihují jejich osobnost. Využívají k tomu pětibodovou škálu Likertova typu: 1) silně nesouhlasím; 2) nesouhlasím; 3) nejsem si jist(a); 4) souhlasím; 5) silně souhlasím. Výjimku tvoří subškála altruismu uváděného subjektem (SRA) v níž je úkolem respondentů vyjádřit své mínění, týkající se předložených položek, na pětibodové škále: 1) nikdy; 2) jednou; 3) více než jednou; 4) často; 5) velmi často.

V původní studii (Jena, Bhattacharya, Hati, Ghosh, & Panda, 2014) byla využita plná verze 56 položkové Baterie prosociální osobnosti, plná 153 položková verze Dotazníku rysové inteligence (Trait Emotional Intelligence, TEIQue) s 15 škálami uvedenými výše. K této odlišnosti došlo z technických důvodů, neboť sběr českých dat byl proveden v rámci širšího výzkumu osobnosti studentů psychologie dříve, než byla objevena původní studie indických autorů.

#### *Výzkumný soubor*

Výzkumná data, která jsou zpracována v tomto příspěvku, byla součástí širšího projektu specifického výzkumu osobnosti studentů psychologie. Sběr dat proběhl v dubnu roku 2016 u celkem 116 studentů jednooborové a dvouoborové bakalářské psychologie.

**Tab. č. 3 Složení výzkumného souboru z hlediska pohlaví**

	Abs. četnost	Rel. četnost (%)
Muži	14	12,1
Ženy	102	87,9
Celkem	116	100,0

Výsledky uvedené v tabulce č. 3 indikují, že ve výzkumném souboru vysoce převažovaly studentky psychologie. Jejich zastoupení odpovídá vysoké úrovni feminizace osob, které studují psychologické obory v rámci celé České republiky.

**Tab. č. 4 Složení výzkumného souboru z hlediska ročníku studia**

	Abs. četnost	Rel. četnost (%)
První ročník	66	56,9
Druhý ročník	44	37,9
Třetí ročník	6	5,2
Celkem	116	100,0

Údaje koncentrované do tabulky č. 4 ukazují poměrně vysoké zastoupení studentů prvního a druhého ročníku a současně relativně nízké zastoupení studentů třetího ročníku, jejichž pravidelná výuka v době realizace výzkumné procedury již byla ukončena. Složení výzkumného souboru z hlediska ročníku studia tak dokládá, že výzkum byl realizován na studentech, kteří jsou převážně v počáteční etapě studia psychologických oborů.

**Tab. č. 5 Složení výzkumného souboru z hlediska studijního oboru**

	Abs. četnost	Rel. četnost (%)
Jednooborová bakalářská psychologie	72	62,1
Dvouoborová bakalářská psychologie	44	37,9
Celkem	116	100,0

Údaje v tabulce č. 5 svědčí o tom, že ve výzkumném souboru převládají téměř ze dvou třetin studenti jednooborové bakalářské psychologie a jen z jedné třetiny studenti dvouoborové bakalářské psychologie.

### Statistická analýza výsledků

Na základě údajů, které byly získány administrací a vyhodnocením výše uvedených dotazníků, byla vytvořena databáze. Na jejím základě byly v programu SPSS vypočteny deskriptivně statistické hodnoty zkoumaných proměnných, které jsou uvedeny v tabulce č. 6.

**Tab. č. 6 Deskriptivně statistické hodnoty zkoumaných proměnných**

	N	Min	Max	M	SD
WB	116	2,50	7,00	5,41	0,92
SK	116	1,70	6,30	4,30	0,88
EM	116	3,30	6,80	5,56	0,73
SO	116	3,00	6,80	4,93	0,77
TEI	116	3,50	6,50	5,07	0,59
SR	116	11,00	27,00	20,03	3,24
EC	116	12,00	25,00	19,93	2,65
PT	116	8,00	19,00	14,26	2,25
PD	116	5,00	14,00	9,80	1,89
O	116	6,00	15,00	10,26	1,91
M	116	5,00	15,00	11,15	1,78
SRA	116	6,00	20,00	13,32	2,97
EMP	116	49,00	93,00	75,63	7,27
HELP	116	14,00	29,00	23,12	3,41

*Legenda k tabulce č. 6: WB = osobní pohoda, SK = sebekontrola, EM = emocionalita, SO = sociabilita, TEI = rysová emocionální inteligence, SR = sociální odpovědnost, EC = empatický zájem, PT = přijímání perspektivy, PD = osobní distres, O = na druhé orientované usuzování, M = vzájemné morální usuzování, SRA = altruismus uváděný subjektem, EMP = empatie orientovaná na druhé, HELP = prospěšnost, N = počet respondentů, Min = minimální hodnota proměnné, Max = maximální hodnota proměnné, M = aritmetický průměr, SD = směrodatná odchylka.*



V dalším kroku statistické analýzy dat byly vypočteny hodnoty Pearsonovy součinnové korelace mezi dimenzemi dotazníku TEIQue-SF a jeho celkovým skórem, jež jsou prezentované v tabulce č. 7.

**Tab. č. 7 Korelace mezi dimenzemi dotazníku TEIQue-SF a jeho celkovým skórem**

	WB	SK	EM	SO	TEI
WB	1				
SK	<b>,420</b>	1			
EM	<b>,440</b>	<b>,280</b>	1		
SO	<b>,312</b>	<b>,414</b>	<b>,447</b>	1	
TEI	<b>,745</b>	<b>,731</b>	<b>,720</b>	<b>,692</b>	1

*Legenda k tab. č. 7: WB = osobní pohoda, SK = sebekontrola, EM = emocionalita, SO = sociabilita, TEI = rysová emocionální inteligence, tučně označené korelační koeficienty jsou významné na 0,01 hladině významnosti.*

Jak bylo možné očekávat, všechny dimenze dotazníku TEIQue-SF navzájem statisticky významně korelují. Významné jsou i korelace mezi dimenzemi tohoto dotazníku a celkovým skórem rysová emocionální inteligence. Korelace dimenzí navzájem jsou ve většině středně silné ( $r > 0,300$  a  $r < 0,600$ ), kromě korelace mezi dimenzí emotionality a dimenzí sebekont-roly, která je spíše slabší. Všechny dimenze dotazníku velmi silně korelují s celkovým skórem rysová emocionální inteligence ( $r > 0,600$ ).

Následně byly vypočteny Pearsonovy korelace mezi dimenzemi a faktory Baterie prosociální osobnosti, které jsou koncentrovány v tabulce č. 8.

**Tab. č. 8 Korelace mezi dimenzemi dotazníku PSB**

	SR	EC	PT	PD	O	M	SRA	EMP
SR	1							
EC	,145	1						
PT	<b>,345</b>	,038	1					
PD	,102	<b>-,308</b>	,108	1				
O	,130	<b>,323</b>	,110	-,178	1			
M	<b>,365</b>	<b>,194</b>	<b>,219</b>	,029	<b>,277</b>	1		
SRA	,177	<b>,223</b>	<b>,221</b>	-,069	,177	,087	1	
EMP	<b>,729</b>	<b>,573</b>	<b>,559</b>	-,073	<b>,541</b>	<b>,619</b>	<b>,296</b>	1
HELP	<b>,211</b>	,023	<b>,253</b>	<b>,494</b>	,055	,092	<b>,833</b>	<b>,217</b>

*Legenda k tabulce č. 8: SR = sociální odpovědnost, EC = empatický zájem, PT = přijímání perspektivy, PD = osobní distres, O = na druhé orientované usuzování, M = vzájemné morální usuzování, SRA = altruismus uváděný subjektem, EMP = empatie orientovaná na druhé, HELP = prospěšnost, tučně označené korelační koeficienty jsou významné na 0,01 hladině významnosti, tučně a kurzívou označené korelační koeficienty jsou významné na 0,05 hladině významnosti.*

Údaje v tabulce č. 8 signalizují, že vzájemné korelace mezi dimenzemi a faktory dotazníku PSB variují. V některých případech byla mezi nimi prokázána statisticky silná korelace (viz např. korelace mezi altruismem uváděným subjektem (SRA) a prospěšností (HELP), v jiných případech byly zjištěny hodnoty, které signalizují, že mezi proměnnými není signifikantní vztah

(viz např. korelace mezi osobním distresem a většinou proměnných). Zjištěné hodnoty korelací mezi dimenzemi a faktory odkazují na fakt, že dotazník poměrně dobře diferencuje mezi faktorem empatie orientované na druhé (EMP) a prospěšností (HELP).

**Tab. č. 9 Korelace mezi dimenzemi dotazníků TEIQue-SF a PBB**

	WB	SK	EM	SO	TEI
SR	<b>,300</b>	<b>,188</b>	,182	<b>,229</b>	<b>,313</b>
EC	-,036	-,035	<b>,244</b>	,056	,075
PT	<b>,223</b>	<b>,195</b>	<b>,323</b>	,165	<b>,331</b>
PD	,155	<b>,406</b>	,064	<b>,275</b>	<b>,319</b>
O	-,050	,091	,092	,141	,109
M	,178	<b>,221</b>	<b>,223</b>	<b>,195</b>	<b>,269</b>
SRA	,159	<b>,250</b>	,118	,159	<b>,255</b>
EMP	<b>,220</b>	<b>,210</b>	<b>,349</b>	<b>,258</b>	<b>,364</b>
HELP	<b>,225</b>	<b>,443</b>	,139	<b>,291</b>	<b>,399</b>

*Legenda k tabulce č. 9: WB = osobní pohoda, SK = sebekontrola, EM = emocionalita, SO = sociabilita, TEI = rysová emocionální inteligence, SR = sociální odpovědnost, EC = empatický zájem, PT = přijímání perspektivy, PD = osobní distres, O = na druhé orientované usuzování, M = vzájemné morální usuzování, SRA = altruismus uváděný subjektem, EMP = empatie orientovaná na druhé, HELP = prospěšnost, tučně označené korelační koeficienty jsou významné na 0,01 hladině významnosti, tučně a kurzívou označené korelační koeficienty jsou významné na 0,05 hladině významnosti.*

V tabulce č. 9 jsou prezentovány korelace mezi vyčleněnými dimenzemi a faktory dotazníků TEIQue-SF a PSB. Mnohé korelace jsou statisticky nevýznamné, což svědčí pro chybějící spojení mezi těmito proměnnými. Statisticky významné korelace jsou však většinou slabé ( $r < 0,300$ ). Ke středně silným korelacím ( $r > 0,300$  a  $r < 0,600$ ) patří korelace mezi sociální kontrolou (SK) a osobním distresem (PD).

V posledním kroku statistické analýzy byla k ověření výše uvedeného modelu využita hierarchická regrese, jejíž výsledky indikuje tabulka č. 10.

Tab. č. 10 Výsledky hierarchické regresní analýzy

Empatie orientovaná na druhé				
	R	R2	Adjusted R2	
	0,377	0,142	0,112	
	B	SE B	$\beta$	Sig
(Constant)	51,956	5,618		0,000
Osobní pohoda	0,315	0,828	0,400	0,704
Sebekontrola	0,658	0,850	0,079	0,440
Emocionalita	2,663	1,048	<b>0,267</b>	0,012
Sociabilita	0,879	0,984	0,093	0,340
Prospěšnost				
	R	R2	Adjusted R2	
	0,461	0,213	0,185	0,000
	B	SE B	$\beta$	Sig
(Constant)	14,123	2,521		0,000
Osobní pohoda	0,156	0,372	0,420	0,675
Sebekontrola	1,478	0,381	<b>0,381</b>	0,000
Emocionalita	-0,236	0,470	-0,500	0,617
Sociabilita	0,632	0,441	0,143	0,155
Empatie orientovaná na druhé				
	R	R2	Adjusted R2	
	0,364	0,132	0,125	
	B	SE B	$\beta$	Sig
(Constant)	53,057	5,451		0,000
Emoční inteligence	4,451	1,068	<b>0,364</b>	0,000
Prospěšnost				
	R	R2	Adjusted R2	
	0,399	0,159	0,152	
	B	SE B	$\beta$	Sig
(Constant)	11,521	2,513		0,000
Emoční inteligence	2,287	0,492	<b>0,399</b>	0,000

Tabulka č. 10 shrnuje výsledky hierarchické regrese, týkající se predikce základních faktorů prosociální osobnosti, tj. empatie orientované na druhé a prospěšnosti z hlediska čtyř faktorů rysové emocionální inteligence. Tyto výsledky signalizují, že pouze faktor emocionality může být považován za signifikantní, nicméně relativně slabý prediktor empatie orientované na druhé a faktor sebekontroly za signifikantní, ale rovněž velmi slabý prediktor prospěšnosti. Faktor emocionality vysvětluje pouze 11 % společné variance a faktor sebekontroly jen 18 % variance.

Údaje v tabulce č. 10 také signalizují, že celková rysová inteligence je statisticky signifikantním prediktorem, jak faktoru empatie orientované na druhé tak faktoru prospěšnosti, a to minimálně na 0,001 hladině statistické významnosti. Tato proměnná však vysvětluje v prvním případě pouze

18 % společné variance a ve druhém případě jen 12 % společné variance. Regresní model je možné považovat prokázaný.

## Diskuse výsledků

Ve výzkumu bylo zjištěno, že jednotlivé faktory rysové emocionální inteligence (viz tabulka č. 7), diagnostikované Dotazníkem rysové emocionální inteligence pro adolescenty a dospělé (TEIQue-SF), jsou spojeny pozitivní asociací. Tyto výsledky dokládají obsahovou provázanost, ale současně také dostačující odlišnost jednotlivých faktorů, které vzhledem ke zjištěným spojením s celkovým ukazatelem rysové emocionální inteligence tvoří jeden psychologický konstrukt. Vzhledem k tomu, že autoři slovenské verze tohoto zkráceného dotazníku v testové příručce (viz Kaliská, Nábělková, & Salbot, 2015), neuvádějí empirická zjištění, týkající se možných spojení těchto faktorů, není zatím možné se vyjádřit ke komparaci zjištěných výsledků v českém a kulturně příbuzném slovenském prostředí.

V rámci rysového pojetí prosociální osobnosti se ukazuje (viz tabulka č. 8), že faktory a dimenze Baterie prosociální osobnosti vykazují řadu významných, slabých až středně silných asociací. Jednotlivé dimenze dotazníku PSB jsou víceméně střídavě propojeny vždy ve prospěch jednoho ze dvou faktorů, tj. empatie orientované na druhé a prospěšnosti. Tyto výsledky odpovídají již dříve dosaženým zjištěním (srv. např. Mlčák & Zášková, 2013).

Výzkumným cílem C1 bylo zjistit, zda mezi emocionální inteligencí a prosociální osobností v rysovém pojetí a jejich vyčleněnými faktory či dimenzemi existují významné pozitivní asociace a tohoto cíle bylo, jak je podrobně rozvedeno v následujícím textu, dosaženo. Vzhledem k existenci dřívější indické studie (Jena, Bhattacharya, Hati, Ghosh, & Panda, 2014) je užitečné výsledky indické studie komparovat s výsledky studie domácí.

Indičtí autoři prokázali, že existuje pozitivní asociace mezi faktory rysové emocionální inteligence (tj. osobní pohodou, emocionalitou a sociabilitou) a oběma faktory prosociální osobnosti, tj. empatií orientovanou na druhé a prospěšností. Vztah sebekontroly s faktory prosociální osobnosti se jim nepodařilo prokázat. Jak dokládá tabulka č. 9, také v domácí studii bylo zjištěno, že existuje spojení mezi faktory rysové emocionální inteligence a oběma faktory prosociální osobnosti. Na rozdíl od indických autorů se však nepodařilo prokázat pozitivní vztah mezi faktorem emocionality a faktorem prospěšnosti. V této studii však byl na rozdíl od indické studie zjištěn pozitivní vztah mezi sebekontrolou a oběma faktory prosociální osobnosti. V domácím výzkumu byly mezi empatií orientovanou na druhé a faktory emoční inteligence celkově zjištěny průkazné, kladné, slabé až středně silné asociace, zatímco u indických autorů je toto spojení vyšší, tj. převažují středně silné korelační vztahy. Mezi prospěšností a jednotlivými faktory rysové emoční inteligence byly v domácím výzkumu zjištěny pozitivní vztahy slabší až střední síly.

V indické studii autoři prokázali pozitivní asociaci mezi celkovou úrovní rysové emocionální inteligence a některými faktory prosociální osobnosti, tj. konkrétně se sociální zodpovědností, morálním usuzováním orientovaným na druhé, vzájemným morálním usuzováním a altruismem uváděným subjektem. Výsledky domácí studie (viz tabulka č. 9) potvrdily pozitivní vztah mezi celkovou úrovní rysové emocionální inteligence a sociální odpovědností, vzájemným morálním usuzováním a altruismem uváděným subjektem. Vztah mezi úrovní celkové inteligence a morálním

usuzováním orientovaným na druhé však nebyl prokázán. Na rozdíl od indických autorů byl zjištěn pozitivní vztah mezi dimenzí přijímání perspektivy a dimenzí osobního distresu.

Jak ukazují výsledky publikované v indické studii, její autoři zjistili pozitivní spojení faktoru osobní pohody s faktorem sociální odpovědnosti, empatického zájmu, morálního usuzování orientovaného na druhé, vzájemného morálního usuzování a faktorem altruismu uváděného subjektem. Výsledky domácího výzkumu potvrzují pozitivní spojení mezi faktorem osobní pohody a sociální odpovědností a navíc také pozitivní spojení s dimenzí přijímání perspektivy.

Indičtí autoři ve svém výzkumu neprokázali žádné významné spojení mezi faktorem sebekontroly a jednotlivými dimenzemi prosociální osobnosti. V domácím výzkumu se však podařilo prokázat, že faktor sebekontroly má pozitivní asociaci s osobním distresem. Osoby s vyšší sebekontrolou mají současně nižší míru osobního distresu (škála skóruje reverzibilně).

V indické studii byly zjištěny pozitivní asociace mezi faktorem emocionality a faktory empatického zájmu, morálního usuzování orientovaného na druhé, vzájemného morálního usuzování a faktorem altruismu uváděného subjektem. Výsledky domácí studie potvrzují pozitivní vztah mezi faktorem emocionality a dimenzemi empatického zájmu a vzájemného morálního usuzování. Navíc domácí výsledky svědčí pro kladný vztah faktoru emocionality a dimenze přijímání perspektivy a nepotvrzují pozitivní vztah mezi faktorem emocionality a dimenzí altruismu orientovaného na druhé.

Výsledky indické studie signalizují pozitivní spojení faktoru sociability a dimenze vzájemného morálního usuzování a dimenze altruismu uváděného subjektem. Výsledky české studie potvrzují pouze kladný vztah mezi faktorem sociability a dimenzí vzájemného morálního usuzování a nepotvrzují pozitivní asociaci s dimenzí altruismu uváděného subjektem. Signalizují však také pozitivní vztahy mezi faktorem sociability a dimenzemi sociální odpovědnosti a osobního distresu.

V indické studii autoři zjistili, že úroveň globální rysové emocionální inteligence je v pozitivní asociaci s oběma faktory prosociální osobnosti, tj. s empatií orientovanou na druhé i s prospěšností. Tyto výsledky se plně shodují se zjištěními, kterých bylo dosaženo i v této studii (viz tabulka č. 9). Mezi celkovým ukazatelem rysové emocionální inteligence a empatií orientovanou na druhé byla v tomto výzkumu zjištěna kladná, středně silná asociace, stejně jako mezi celkovým ukazatelem rysové emocionální inteligence a prospěšností. Spojení celkového ukazatele rysové emocionální inteligence a empatie orientované na druhé je u indických autorů těsnější, zatímco spojení celkového ukazatele rysové emocionální inteligence a prospěšností je téměř shodné.

Výzkumným cílem C2 bylo zjistit, zda mezi emocionální inteligencí a prosociální osobností v rysovém pojetí a jejich vyčleněnými faktory či dimenzemi existují významné kauzální vztahy. Uvedená zjištění měla potvrdit platnost konceptuálního modelu, který je založen na předpokladu, že rysová emocionální inteligence a její faktory mají kauzální vliv na oba faktory prosociální osobnosti.

Na rozdíl od indických autorů, kteří kauzální souvislosti ve výše uvedeném smyslu neprokázali, domácí studie přinesla odlišné výsledky, které ukazují (viz tabulka č. 10), že faktor emocionality je signifikantním, byť relativně slabým prediktorem empatie orientované na druhé a faktor sebekontroly je signifikantním, ale rovněž relativně slabým prediktorem prospěšnosti. V domácím výzkumu bylo také na rozdíl od indických autorek prokázáno, že celková rysová inteligence je statisticky signifikantním prediktorem, a to jak faktoru empatie orientované na druhé, tak faktoru prospěšnosti.

Je zapotřebí upozornit, že komparace domácích výzkumných výsledků se zjištěními, publikovanými v indické studii, má některá omezení, která jsou dána nejen řadou odlišných kulturních parametrů, jež vyplývají z rozdílů mezi českou, spíše individualistickou a indickou, silně kolektivistickou společností. Existuje také podstatný rozdíl v profesním zaměření souboru respondentů, protože indiští autoři získali své výsledky u studentů technických oborů a domácí studie u souboru studentů psychologie. Výsledky byly v indické studii získány diagnostickými instrumenty v plné verzi a v české studii jejich zkrácenými formami. Všechny uvedené odlišnosti tak mohly mít vliv na úroveň získaných výsledků.

Přes uvedená metodologická omezení lze však konstatovat řadu shodných zjištění, týkajících se vztahu mezi rysovou emocionální inteligencí a prosociální osobností a jejich facetami. Ukazuje se, že rysová inteligence a prosociální osobnost se svými vydělenými faktory a dimenzemi jsou navzájem propojeny mnohočetnými, statisticky průkaznými vztahy. Zásadní odlišností je naopak fakt, že zatímco u indických studentů technických oborů se úroveň rysové emocionální inteligence neprojevila jako fenomén, který může mít kauzální vliv na úroveň základních faktorů prosociální osobnosti, u českých respondentů se takový vliv prokázat podařilo.

## **Závěr**

Výsledky replikované studie svědčí pro úzké propojení fenoménu rysové emocionální inteligence a prosociální osobnosti na celkové úrovni i na úrovni jejich relevantních facet. Shody a diference dílčích spojení těchto konstruktů je možné interpretovat nejen jako důsledek kulturních faktorů a metodologických rozdílů, ale také jako důsledek odlišnosti souborů respondentů obou studií, o nichž je referováno.

U souboru českých studentů psychologie bylo na rozdíl od souboru indických studentů technických oborů v domácí studii zjištěno, že úroveň jejich rysové emocionální inteligence může být považována za prediktor obou faktorů prosociální osobnosti, tj. empatie orientované na druhé a prospěšnosti.

Tyto předběžné výsledky by bylo vhodné ověřit dalším systematickým zkoumáním, a to nejen u reprezentativního souboru, ale i u speciálních souborů respondentů, např. z oblasti pomáhajících profesí. Nelze totiž vyloučit, že u těchto profesí, v nichž lze předpokládat vyšší míru osobnostních prosociálních tendencí, jsou vztahy mezi oběma konstrukty zprostředkovány ještě dalšími relevantními proměnnými.

## **Zdroj financování**

*Príspevek byl podpořen projektem specifického výzkumu reg. č. SGS11/FF/2016 s názvem „Relevantní osobnostní charakteristiky studentů psychologie“.*



## Literatura

- Bar-On, R. (1997). *Baron Emotional Quotient Inventory (EQ-i): Technical manual*. Toronto: Multi-Healts Systems
- Bierhoff, H. W. (2002). *Prosocial behaviour*. New York: Psychology Press.
- Bierhoff, H. W. (2006). Prosociální chování. In M. Hewstone & W. Stroebe (Eds.). *Sociální psychologie* (s. 331–362). Praha: Portál.
- Graziano, W. G., & Habashi, M. M. (2014). Searching for the prosocial personality. In D. A. Schroeder & W. G. Graziano (Eds.). *The Oxford Handbook of Prosocial behavior*, (pp. 231 – 255). Oxford: Oxford University Press.
- Jena, L. K., Bhattacharya, P., Hati, L., Ghosh, D., & Panda, M. (2014). Emotional intelligence & Prosocial behaviour: Multidimensional trait analysis of technical students. *Journal of Strategic Human Resource Management*, 3, 38-47.
- Kaliská, L., Nábělková, E., & Salbot, V. (2015). *Dotazníky črtové inteligencie TEIQue - SF/TEIQue-CSF. Manuál ke skráteným formám*. Banská Bystrica: Belianum, 2015.
- Mlčák, Z. (2010). *Prosociální chování v kontextu dispozičních aspektů osobnosti*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta.
- Mlčák, Z. (2012). Pojetí prosociální osobnosti v současné psychologii. In A. Heretik & E. Rošková (Eds.), *Sborník Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, Psychologica XLI* (s. 635–644). Bratislava: Stimul FiF UK.
- Mlčák, Z., & Šamajová, J. (2012). Prosociální osobnost v kontextu dobrovolnictví. In P. Halama, R. Hanák & R. Masaryk (Eds.). *Sociálne procesy a osobnosť 2012*, (s. 205-209). Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV.
- Mlčák, Z., & Zášková, H. (2013). *Prosociální charakteristiky osobnosti dobrovolníků*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- Mlčák, Z. (2016). Přívětivost a prosociální osobnost. In E. Gajdošová (Ed.). *Škola v kontexte psychológie zdravia a pozitívnej psychológie. Zborník vedeckých príspevkov*, (s. 27 - 31). Bratislava: Wolters Kluwer.
- Mayer, J. D., & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In P. Salovey & D. J. Sluyter (Eds.). *Emotional development and emotional intelligence: Educational implications* (pp. 3-31). New York: Basic Books.
- Mayer, J. D., Caruso D. R., & Salovey, P. (1999). Emotional intelligence and the identification of emotion. *Intelligence*, 22, 267-298.
- Penner, L. A., & Finkelstein, M. A. (1998). Dispositional and structural determinants of volunteerism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 525 – 537.
- Penner, L. A., Fritzsche, B. A., Craiger, J. P., & Freifeld, T.R. (1995). Measuring the prosocial personality. In J. Butcher, C. D. Spielberger, (Eds.), *Advances in personality assessment*, (Vol. 10. pp. 147 – 163). Hillsdale: NJ: Lawrence Erlbaum.
- Petrides, K.V., & Furnham, A. (2001). Trait emotional intelligence: Psychometric investigation with reference to established trait taxonomies. *European Journal of Personality*, 15, 125-148.
- Salovey, P., & Myer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 9, 185-211.
- Schulze, R., & Roberts, R. D. (2007). *Emoční inteligence. Přehled základních přístupů a aplikací*. Praha: Portál.
- Schroeder, D. A., Penner, L. A., Dovidio, J. F., & Piliavin, J. A. (1995) *The psychology of helping and altruism: Problems and puzzles*. New York: McGraw-Hill.
- Zášková, H., & Mlčák, Z. (2009). *Osobnostní aspekty prosociálního chování a empatie*. Praha, TRITON 2009

Zášková, H., & Mlčák, Z.: Prosociální rysy a tendence u dobrovolníků podle pohlaví. *3rd International e-Conference on Optimization, Education and Data Mining in Science, Engineering and Risk Management 2013–2014*, OEDM–SERM 2013. Praha: Curriculum.

Zášková, H., & Mlčák, Z. (2015). Dárcovství jako projev sociální odpovědnosti. In Z. Mlčák & K. Paulík (Eds.). *Psychologické aspekty pomáhání 2014*, (s. 12 - 20). Ostrava, Ostravská univerzita v Ostravě.